

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-2-14>
 УДК 141+173+ 305-055.2

Євгенія Буцикіна

Досвід материнства під час війни: дескриптивно-феноменологічний аналіз



У статті здійснено аналіз індивідуального досвіду перших десяти місяців материнства до і під час повномасштабної війни Росії проти України методом дескриптивної феноменології тіла. Тілесність розглянуто як основа для можливого опису переживання материнства. В аналізі було застосовано ідеї дослідниць Люс Ірігарей (деконструкція складеного образу материнства в мистецтві, науці та філософії) та Юлії Крістевої (аналіз західно-християнської традиції зображення матері з немовлям та закладених у неї нарративів) в контексті повернення дискурсу про материнство жінкам. Спираючись на ідеї Моріса Мерло-Понті та Айріс Янг, ми звертаємось до феноменологічного аналізу тіла, а саме – жіночого тіла, як «першого локусу інтенційності». Зокрема, йдеться про переживання різких тілесних змін під час пологів і протягом перших тижнів материнства, розмиття тілесних меж між матір'ю, що годує, та дитиною, налагодження спільної повсякденності через встановлення спільних повторюваних ритуалів, її скасування через необхідність втечі та спроба відновлення в новому місці. У зв'язку з цим, проаналізовано феноменологічне трактування дому як простору переживання безпеки, індивідуалізації, приватності та зберігання (Янг) та його втрати. Ми виокремили процеси сну та їжі як два основні тілесні прояви тривоги в повсякденному досвіді. Ключовим елементом тілесного материнського досвіду зазначене грудне вигодовування, що надало відповідний спектр переживань: від болю і жертвованості до заспокоєння і ейфорії від єднання з дитиною. Виявлено, що специфіка жіночого тіла та його пристосування до нових вимог у межах материнства – зокрема, додаткова вага, м'якість, витривалість, інертність тощо – дозволили пристосуватися до нових критичних обставин, пов'язаних із початком повномасштабної війни, позбавленням дому, переживанням загрози і пригнічення.

Ключові слова: тіло, материнство, війна, дескриптивна феноменологія, домівка, повсякденність, повсякденний досвід.

Вступ

Досвід материнства, як і досвід війни, напрочуд складно узагальнювати – в будь-якому разі, робити це було б помилкою. У спробі описати власний досвід материнства під час війни, я вдалася до методу

© Євгенія Буцикіна, 2022

дескриптивної феноменології, зосередившись на описі власних переживань (тривога, стрес, невизначеність, страх) та їх вияву на рівні тілесних відчуттів: «Тіло виступає резонатором цих переживань, а також опорою для (не)можливості віднайти спокій. Вагітність і материнство сильно і різко змінили моє тіло, а війна внесла свої корективи у переживання цього мого зміненого тіла» [Butsykina 2022].

Сьогодні актуальною є проблема опису досвіду материнства, адже протягом тривалого часу ця тема була захоплена в полон есенціалізму. Як зазначає дослідниця Тіна Міллер, «... проблема походить від того, як материнське піклування (mothering) та материнство (motherhood) налаштовані на Заході, що, у свою чергу, визначає те, що можна і чого не можна говорити про наші досвіди. Отже, нам терміново потрібно кинути виклик вузько сфокусованому та обмеженому репертуару можливих сюжетних ліній, які існують навколо материнства» [Miller 2005: 160]. Відповідно, немає єдиного, типового, загального досвіду материнства, це поняття варто вживати у множині, а однака може позначали лише індивідуальний досвід.

Описуючи його, я спираюся на досвід власного тіла, адже саме тілесність постає базою можливого опису досвіду материнства: «Можна побачити, що аспекти самостей – втілення, матеріальні та живі тіла – у зв'язку з материнством звертаються до есенціалістських ідей про те, як самості сконституційовані, тобто ядро, передіснуюче та біологічно дане та визначене» [Miller 2005: 144]. Тіло не має бути підставою для фізикалістського узагальнення, натомість є підставою для феноменологічного опису досвіду.

Стан дослідження проблеми

Звертаючись до теоретичного підґрунтя опису материнства, складно не помітити певний брак літератури, присвяченої аналізу материнства, що спирався би саме на суб'єктність матері. Більшість феміністської літератури присвячена саме боротьбі за таку суб'єктність, адже жінка (в іпостасі матері, дівчинки, жінки як такої) донедавна набувала статусу лише об'єкта у різних філософських дискурсах. Це також стосується наукових робіт про дитинство, де матір зазвичай згадується як така, що має набір певних характеристик (турбота, контроль, любов, захист тощо). До останньої третини ХХ століття матір позначалася як «інший», у стосунку з яким дитина здійснює поступальний шлях. Зазвичай, матір у таких дослідженнях існує і робить помилки у виховуванні, але при цьому не є суб'єктом переживань, що змушують її діяти у певний спосіб. Дослідниця Адріанн Річ зазначає: «Більшість літератури з питань догляду за немовлятами та психології припускає, що процес індивідуалізації є, по суті, драмою дитини, яка розігрується проти та з батьком або батька-

ми, які, на краще чи на зло, є даністю. Ніщо не могло підготувати мене до усвідомлення того, що я мати, одна з тих даностей, коли я знала, що сама все ще перебуваю в стані нетворення» [Rich 1977: 354].

Такі дослідниці, як Люс Ірігарей та Юлія Крістева, – кожна по своєму – актуалізували питання материнства у філософському дискурсі ХХ століття, здійснюючи спроби деконструкції складеного образу в мистецтві, науці та філософії. Ірігарей критикувала наявний психоаналітичний дискурс як фалогоцентричний, переосмислюючи тілесність як суто жіночу, спираючись на особливість проживання жінкою свого тіла, його «безформності», «рідності», проходячи через стадії життя (пубертатний вік, вагітність, материнство та ін.). Як зазначає Маргарет Вітфорд, дослідниця ідей Ірігарей щодо материнства, «“Природа” жінок була сконструйована певною символічною організацією, у якій вони “використовуються” для репрезентації та сублімації чоловічих потягів до смерті, але не можуть сублімувати чи репрезентувати свої власні» [Whitford 2014: 96]. Ірігарей мала на меті деконструювати віднайти місце жінки в психоаналітичному та марксистському дискурсах, критикуючи авторів-чоловіків: «Завдання філософії – мислення – є етичним і символічним: повторно символізувати сексуальні відмінності на всіх рівнях від найбільш тілесного до найбільш абстрактного та “божественного”, а також розробити способи зробити символічно доступними поділи всередині кожної статі чи жанру» [Ibid.: 97].

Юлія Крістева аналізувала західно-християнську традицію зображення Діви Марії з немовлям та закладені у неї наративи, вибудовані довкола позиції матері. На думку дослідниці, хоча материнство і є одним з центральних сюжетів італійського ренесансного живопису, художники не здатні передати цей досвід, перетворюючи «... материнський простір є – захоплюючий, привабливий і загадковий. Але ми не маємо до нього прямого доступу. Ніби існувала материнська *функція*, яка, на відміну від турботи матері на картинах Леонардо про дитину, – об’єкт усіх бажань, була лише невимовною втіхою, поза межами дискурсу, поза межами оповіді, поза межами психології, поза межами пережитого досвіду та біографії – коротше кажучи, поза межами фігурації» [Kristeva 1980: 247]. Отже, дослідниці ХХ та ХХІ століть присвячують свої роботи своєрідному відвойовуванню права жінок говорити та зображувати материнство, що дозволяє суттєво змінити загальне уявлення про нього.

Розповідаючи про своє материнство, що більшою мірою припало на час повномасштабної війни в Україні, я мала на меті артикулювати особистий тілесний досвід, спираючись на феноменологічну традицію. Відповідно, я описую досвід саме зажитого тіла, адже лише так я можу претендувати на певну універсальність, водночас зосереджуючись на своїх переживаннях. Моріс Мерло-Понті, автор феноменології тіла, пише:

«Моє тіло – це полотно, в яке вплетені всі об'єкти, і воно є, принаймні стосовно світу, що сприймається, загальним інструментом мого “пізнання”» [Merleau-Ponty 1962: 235].

Як зазначає Елізабет Грош у роботі «Леткі тіла. На шляху до тілесного фемінізму», феміністська теорія спирається на концепцію Мерло-Понті (хоча і критикує його також). Французький феноменолог вийшов за межі проблеми душі і тіла, розуміючи друге і як об'єкт (для інших), і як зажиту реальність (для суб'єкта), а час і простір він розумів як такі, що сприймаються через *ouï* «ситуація тіла» [Grosz 2020: 88-90]. Його поняття «*corps vécu*» (зажите тіло) and «*chair*» (плоть) «... має двоточкову конгруентність з ознаками як фемінності, так і материнства» [Ibid.: 103].

Підхід Мерло-Понті був застосований американською філософінею Айріс Янг з метою опису та аналізу жіночого тілесного досвіду, відштовхуючись від його відмінності та особливості (досвід грудей, менструації та клімаксу, вагітності є лише жіночими, а не загальнолюдськими). Янг критикує феноменологію за фалоцентричність, зосереджуючись на позиції жінки щодо її власного тіла.

В есеї «Кидати як дівчинка: феноменологія поведінки, моторики та просторовості жіночого тіла» Янг наголошує на тому, що жіночність не є сутнісною характеристикою, натомість це «...набір структур і умов, які розмежовують типову ситуацію буття жінки в певному суспільстві, а також типовий спосіб, у який ця ситуація проживається самими жінками» [Young 2005a: 45]. У центрі такої ситуації проживання знаходиться тіло жінки, що є «першим локусом інтенційності, як чистої присутності світу та відкритості його можливостям», що є зажитим тілом, згідно Мерло-Понті [Young 35].

Але жіноче зажите тіло, на думку Янг, зіштовхується з обмеженнями і загрозами, – «загроза вторгнення в її тілесний простір» [Ibid.: 45]. Ці загрози складають тло для специфічного проживання свого тіла – тло для об'єктивації, що найсильніше виявляється у загрозі згвалтування (яка значно підвищується під час війни). Цей сукупний досвід складає ефект у тілесній динаміці, властивій багатьом жінкам, – більш стриманій та скутій порівняно з чоловічою. Звідси мають місце і вирази на кшталт «як дівчинка», що позначають слабкість, скутість, м'якість характеру, надмірну емоційність тощо як негативні риси і прояви поведінки хлопчика та чоловіка.

Мій досвід материнства під час війни росії проти України у 2022 році

Спираючись на ці ідеї, я маю на меті проаналізувати та систематизувати свій тілесний досвід материнства під час війни. По-перше, тілесні стани відображали варіативний стан тривоги, що розпочався разом із народженням дитини і значно посилювався із початком повномасштабної війни, коли моїй дитині не було чотирьох місяців. Тіло, яке інтенсив-

но трансформувалося протягом вагітності, зазнало різких змін під час пологів. Це було і спустошення, і післяпологова травмованість, і різке активне залучення в материнство. Годування грудьми, постійне перебування з дитиною, позбавлення повноцінного сну стали елементами моєї нової повсякденності в співжитті з немовлям, що виявилось непередбачуваним і важким.

Айріс Янг описує досвід вагітності: «... межі мого тіла розмиті. Під час вагітності я не маю жодного чіткого уявлення, де закінчується моє тіло і починається світ» [Young 2005b: 50]. Але, хоча після пологів тіла матері і дитини роз'єднуються, межі між ними розмиваються ще дужче. «Моє тіло наче не було моїм з першого дня материнства. Я немов би отримала його назад після того, як дала поносити комусь іншому, у стані, що не відповідав початковому. За час вагітності змістився центр тяжіння, а по її завершенню це зміщення залишилося» [Butsykina 2022]. У тілі після пологів залишилася певна заляклість, скутість у спині та руках, що онімівали, коли я боялася поворухнутися, аби не розбудити доньку.

Зранку 24 лютого 2022 року, коли російська федерація розпочала повномасштабне вторгнення в Україні, я відчувала як у тіло проникає страх. Спочатку з'являється банальне бажання полегшення, потім зникає апетит, але постійно хочеться пити. Страшні новини, змусили нашу сім'ю швидко покинути дім та відчути себе втікачами. Але в жіночому досвіді війни є доповнення: «Страх згвалтування, що є супровідником перебування в жіночому тілі, стає пронизливим і реальним. Тепер він транслюється і на тіло доньки» [Butsykina 2022].

На новому, безпечнішому місці тривога набула двох основних тілесних проявів в повсякденні: сон та їжа. Дитина спала неспокійно, часто прокидалася і просила груди, тому я жодного дня не мала повноцінного сну. Мені постійно хотілося спати, але щойно я отримувала таку можливість, я довго не заспокоювалася. Їла дитина часто і довго, добре набирала вагу. Мій апетит зник під час вторгнення, але не надовго. За кілька днів знову захотілося їсти: «... їжа стала не лише джерелом задоволення, але й супроводжувалася відчуттям безпеки. Коли сон підводив мене, їжа залишалася стабільною опорою» [Butsykina 2022].

Крім того, був і спосіб тамування тривоги, який надавало тіло, – усмішка. Не зважаючи на те, що відчувала, навіть крізь сльози, я мала усміхатися дитині, що поставало складним напруженням м'язів. Та навіть натягнута усмішка дозволяла трохи полегшити тривожний стан, хоча б ненадовго. Адже доводилося вступати в емоційний зв'язок із донькою і відволікатися від негативних переживань «Не можливо широко посміхнутися дитині і не підняти брови, не розглядити міжбровну складку» [Butsykina 2022]. Така усмішка є неприродною і натягнутою, але вона викликає приємне переживання.

Материнство під час війни і депривація

Неспокійний сон дитини спричинив у мене і депривацію сна, і депривацію задоволення як такого, навіть від найпростіших та маленьких речей – задоволення від повсякденності, стабільності, повторюваності та рутини. Але лише відмова від найпростіших щоденних ритуалів, їхнього спокійного, неспішного проведення, дозволило оприявнити їхню високу цінність. В перші місяці з дитиною я мала заново вибудовувати такі ритуали із врахуванням нової людини в своєму житті, яка потребує постійної уваги з мого боку. Прокидаючись і плачучи, вона переривала мій сніданок, душ, будь-яку просту щоденну справу. Це позбавлення ритуалу виводило мене з рівноваги. Та ввечері, коли дитина засинала на дещо триваліший час, я опинялася розгубленою – було не зрозуміло, з якої справо треба почати. Але вже через три місяці свого життя донька була спроможна спостерігати за мною спокійно протягом 15 хвилин. Цього часу мені вистачало на найпростіші повсякденні дії. Поступово я почала вибудовувати спільне рутинне життя з донькою: «... вона сиділа в гойдалці і слухала музику поки я милася, сиділа на стільчику і розглядала іграшку, поки я їла, вона вивчала мої дії, а я могла їх спокійно виконувати. Я була головним виконавцем, а вона – уважним спостерігачем» [Butsykina 2022].

Та щойно я почала налагоджувати наше стале, прояснене співжиття, як почалася повномасштабна війна. Нам довелося покинути дім – простір новонабутої повторюваності – та вибудовувати його в новому місці. Ці нові умови відбивалися і в тілесному стані: «... щоби встати з дитиною на руках із нового ліжка із дещо продавленим матрацом, доводилося робити зусилля на коліна, і вони стали боліти при кожному присіданні і вставанні» [Butsykina 2022].

Але відбудова рутини здавалася неможливою, бо я не знала, що буде з нами далі: «Чи увірветься в заколисування сирена, чи припинить сніданок ракета, чи доведеться мені налагоджувати життя в іншій країні, з чужими людьми, чиєї мови я не знатиму...» [Butsykina 2022]. Крім того, з'явився ще один страх, пов'язаний з перспективою втечі за кордон, де довелось б конструювати новий повсякденний простір. Адже в жодній точці України не можна було відчутися в безпеці, бо всюди було чути сирени повітряної тривоги.

Міркуючи про концепт дому, Янг визначає його чотири нормативні цінності: Безпека, Індивідуація («Людина без дому буквально позбавлена індивідуального існування»), Приватність («... автономія та контроль, яким людина має дозволити або заборонити доступ до своєї особи...»), Зберігання («Дім – це місце конструювання та реконструювання самого себе») [Young 2005c: 151-153]. На початку проживання досвіду

материнства я частково втратила три останні цінності, але перша здавалася мені невід'ємною. Та війна миттєво позбавила почуття безпеки, що є базовим для побудови усіх інших цінностей. «Та попри ці характеристики, нове відносно безпечне місце не стає новим домом, поки ще залишається старий. Покинутий простір надає можливість повернення і віднайдення первинного почуття безпеки, що насправді уже не можливо» [Butsykina 2022].

Досвід грудного годування в умовах війни

Іншим вагомим локусом у материнському тілі є груди і переживання у зв'язку з процесом грудного вигодовування. Мої груди завжди були табуованими для мене самої з дитинства. Вже дорослою я не любила їх, вважала завеликими, занижкими, що змушувало мене обирати одяг, який не підкреслював цю частину тіла. Весь цей час ігнорувала суб'єктну позицію стосовно цієї частини свого тіла: мені було важливіше, як виглядають мої груди у погляді іншого, аніж як їх відчуваю саме я. Про це пише Янг: «Епістемологія, висловлена з боку жіночої суб'єктивності, може надавати перевагу дотику, а не погляду. На відміну від глядача, той, хто торкається, не може бути на відстані від того, що пізнає в дотику» [Young 2005d: 81]. Жіночий досвід власних грудей складний і різноманітний, і не може повноцінно відтворюватися образом в дзеркалі. Крім того, досвід грудей не є сталим, він динамічний і процесуальний, адже з віком і новим досвідом форма, розмір, стан грудей змінюється, відповідно – змінюється і їхнє відчуття.

Разом із народженням дитини та початком годування досвід грудей набув докорінних змін. Кожне годування було для мене неприємним, адже це було вторгнення у моє приватне: «Мої груди більше не належали мені, вони втратили інтимність. Мені доводилося їх постійно виймати з близьки, витирати, мити, змашувати. Це був апарат із вироблення молока: я відчувала, як груди сповнюються молоком і як спустошуються під час годування. Мої груди було інструменталізовано» [Butsykina 2022].

Але після 24 лютого, коли стільки жінок запанікували через брак суміші для годування в магазинах і аптеках, через потребу якнайшвидше їхати із малими зупинками на годування, я відчула інструментальну цінність грудей, адже вони виявилися найбільш доступним джерелом поживи. Все що мені було потрібно в дорозі – просто зупинитися та прикласти дитину. Груди, сповнені молоком, стали запорукою впевненості у продовженні життя. Те, що раніше викликало роздратування та жаль до себе, тепер мене заспокоювало, навіть коли продовжувало викликати неприємні болісні відчуття. Але усвідомлення функціональної ефективності грудей дозволило прийняти їх у їхній динамічній зміні.

«Межа між материнством і сексуальністю проявляється в тому, як жінки відчують свої груди, і в культурному маркуванні грудей. Щоб розумітися сексуальними, функція годування грудей має бути пригнічена, а коли груди годують, вони є десексуалізовані», – пише Янг [Young 2005d: 88]. Слідом за Юлією Крістевою вона акцентує увагу на важливості прийняття жінками своїх грудей не через погляд на них (приймаючи чоловічу позицію), а через переживання їх динаміки, рідинності, дотику до них. Під час материнства переживання доторку до грудей є найбільш інтенсивним. І це відбувається не за рахунок мінімізації еротичної функції грудей, бо матір, що годує, автоматично перетворюється на святу і протиставляється суспільством жінці в її еротичності. Годування – також динамічний досвід, що несе в собі комплекс переживань для матері: біль, тоскність, спокій, тривогу, ніжність, об'єднаність, навіть збудження. «На думку Янг, годування грудьми несе в собі джерело можливо навіть ще більшої насолоди для матері – насолоди тілесної сполуки з дитиною, відчуття заспокоєння і полегшення, коли наповнені груди спустошуються і вливають життя. У час війни цей переживання проявилось, адже коли смерть дуже близько, відчуття сповненості джерелом життя несло терапевтичний ефект» [Butsykina 2022].

Висновок

В цілому, деякий період часу потому, я можу визначити трансформацію, що відбулася у переживанні тіла протягом перших шести місяців материнства, як набуття ефективності. Більшість змін, яких набуло тіло (додаткова вага, м'якість, витривалість але менша динамічність), надали можливість краще фізично і психологічно взаємодіяти з дитиною: тримати, носити, годувати, дозволяти їй відпрацьовувати нові рухи і навички на моєму тілі тощо. І поступове набуття нових навичок дитиною надавало можливість віднаходити потік часу, що відчувався застиглим із початку великомасштабної війни.

Реакція на тривогу через нові патерни сну, їжі та емоційної адаптації, нове переживання грудей та позбавлення відчуття дому як простору безпеки стали викликами для набуття цієї ефективності у щоденній тілесній взаємодії з донькою. Аналізуючи у такий спосіб свій досвід прожитого тіла, я виходила із засновків про специфічні характеристики досвідчення саме жіночого тіла (вагітність, пологи, післяпологове відновлення, годування грудьми і відповідна дієта, депривація сну через спільний сон із немовлятами тощо), проте наведений опис не може бути приписаний жінкам загалом, адже описуваний досвід залишається індивідуальним. Та спосіб говорити про досвід війни як сукупність індивідуальних тілесних переживань надає можливість оминати лещата есенціалізму.

References:

- Butsykina, Y. (2022). *Motherhood in War, Bodily Experience*. SONIAKH digest. Retrieved from: <https://soniakh.com/index.php/2022/10/10/motherhood-in-war-bodily-experience/?fbclid=IwAR2Wv8jhKLZqONM-hlookvIHGbOEnHxnzKcUGA8S6SKt3DEubaOkt3mzY>
- Grosz, E. (2020). *Volatile bodies: Toward a corporeal feminism*. Routledge.
- Kristeva, J. (1980). *Motherhood According to Giovanni Bellini*. Columbia University Press.
- Merleau-Ponty, M. (1962). *The Phenomenology of Perception*. Translated by Colin Smith. London: Routledge and Kegan Paul.
- Miller, T. (2005). *Making sense of motherhood: a narrative approach*. Cambridge University Press.
- Rich, A. (1977). *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*. New York: Bantam. (Cited from: Rubin Suleiman, S. (2011). *Writing and Motherhood. The (M) other Tongue. Essays in Feminist Psychoanalytic Interpretation.*)
- Whitford, M. (2014). *Luce Irigaray: Philosophy in the feminine*. Routledge.
- Young, I. M. (2005a). *Throwing Like a Girl: A Phenomenology of Feminine Body Comportment, Motility, and Spatiality*. In: Young, I. M. *On female body experience: "Throwing like a girl" and other essays*. Oxford University Press. P. 27–45.
- Young, I. M. (2005b). *Pregnant Embodiment: Subjectivity and Alienation*. In: Young, I. M. *On female body experience: "Throwing like a girl" and other essays*. Oxford University Press. P. 46–61.
- Young, I. M. (2005c). *House and Home: Feminist Variations on a Theme*. In: Young, I. M. *On female body experience: "Throwing like a girl" and other essays*. Oxford University Press. Pp. 123–154.
- Young, I. M. (2005d). *Breasted Experience: The Look and the Feeling*. In: Young, I. M. *On female body experience: "Throwing like a girl" and other essays*. Oxford University Press. P. 75–96.

Yevheniia Butsykina. The experience of motherhood during the war: descriptive phenomenological analysis

The article analyzes the individual experience of the first ten months of motherhood before and during the full-scale war between Russia and Ukraine using the method of descriptive phenomenology of the body. Corporeality is considered as a basis for a possible description of the motherhood experience. In the analysis, I apply the ideas of Luce Irigaray (deconstruction of the complex image of motherhood in art, science and philosophy) and Yulia Kristeva (analysis of the Western Christian tradition of depicting a mother with a baby and the narratives embedded in it) in the context of returning the discourse about motherhood to women. Based on the ideas of Maurice Merleau-Ponty and Iris Young, I turn to a phenomenological analysis of the body, namely, the female body, as the "first locus of intentionality." In particular, it is about experiencing drastic bodily changes during childbirth and the first weeks of motherhood, the blurring of bodily boundaries between the nursing mother and the baby, the establishment of a common everyday life through the establishment of new repetitive rituals, its cancellation due to the need to flee and the attempt to restore it in a new place. In this regard,

I provide the phenomenological interpretation of the home as a space of experiencing security, individuation, privacy and storage (Young) and its loss. I have singled out the processes of sleep and eating as the two main bodily manifestations of anxiety in everyday experience. A key element of the physical maternal experience is breast-feeding, which provides a suitable range of feelings: from pain and sacrifice to comfort and euphoria from union with the child. It was revealed that the specificity of the female body and its adaptation to new requirements within motherhood (in particular, additional weight, softness, endurance, inertness, etc.) made it possible to adapt to new critical circumstances associated with the beginning of a full-scale war, deprivation of a home, experiencing a threat and oppression.

Key words: *body, motherhood, war, descriptive phenomenology, home, everydayness, everyday experience.*

Буцикіна Євгенія, кандидат філософських наук, доцент кафедри етики, естетики та культурології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сфера наукових інтересів: естетика повсякдення, культурологічні дослідження дизайну, естетичні ідеї Ж. Батая, філософія сміху.

E-mail: butsykina@knu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4350-6103>

Butsykina Yevheniia, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor of the Department of Ethics, Aesthetics and Cultural Studies, Taras Shevchenko National University of Kyiv. Field of scientific interests: everyday aesthetics, cultural studies of design, aesthetic ideas of George Bataille, philosophy of laughter.

E-mail: butsykina@knu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4350-6103>